

**The Antagonistic Conflict between Tradition and Modernity in
Afghanistan and the Violent Outcome (1919 – 1929)**

Rohullah Eslami¹

Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and
Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Wahidullah Rahimi

A Ph.D. Candidate, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi
University of Mashhad, Mashhad, Iran

(Date received: 13 April 2024 - Date approved: 2 July 2024)

Abstract

Introduction: The years 1919 to 1929 in Afghanistan witnessed a clash between deep-rooted traditions and the alluring, yet disturbing forces of modernity. The developments that took place in the West under the name of modernity in different areas of the life left significant consequences on other parts of the world and Afghanistan was also affected by the scope of these waves in different periods. The deep roots of traditions in Afghanistan and the senselessness of new developments have led to the confrontation of modern values with long-standing and deep-rooted traditions in the uneven cultural context of Afghan society. The penetration of modernity into Afghanistan, which took place through political and cultural elites, commercial and cultural exchange with the West, brought complex and numerous consequences. In a country with a rich cultural background and deep-rooted traditions, this confrontation has been accompanied by challenges and contradictions that have manifested in various political, social, economic and cultural fields.

¹. E-mail: eslami.r@um.ac.ir (Corresponding Author)

The central values of modernity, such as rationality, individualism, secularism are against the traditional values of the Afghan society, traditions based on religion, ethnicity, collectivism and obedience to hierarchical structures. This conflict has led to tensions and resistances against the developments of modernity, especially among the religious and traditional strata of the society.

Research question: What are the results of the dialectic of tradition and modernity in Afghanistan's political thought and what currents have emerged around it?

Research hypothesis: The introduction and implementation of modern political thought in Afghanistan has not been able to be effectively integrated with existing traditional values and practices. This lack of integration has created a sharp gap between the modernist and traditionalist segments of Afghan society and has prevented the development of a coherent and sustainable political model.

Methodology and theoretical framework: Qualitative method and a descriptive-analytical approach are used in this article. The data analysis has been conducted using Quentin Skinner's hermeneutic method.

Results and discussion: The period of Amanullah Khan's rule (1929-1919) in Afghanistan witnessed a deep confrontation between tradition and modernity. Amanullah Khan, who was influenced by the modernist ideas of the West, started extensive reforms in various fields. The approval of the constitution, separation of powers, and attention to education, press freedom and women's rights are among the important achievements of this period. Reforms in Afghanistan faced serious challenges due to several factors, including neglect of national and religious values, obvious imitation of Western models, focus on superficial improvements and acceleration in the implementation of changes.

Ignoring the deeply rooted national and religious values of the society created a deep gap between the people and the reform programs. Many of the proposed changes were seen as a threat to tradition and

angered the masses and conservative factions. Attempting to modernize only with inspiration from western models, without considering the unique cultural and social context of Afghanistan, created a sense of alienation and resistance among the people. This uncritical imitation turned the reforms into external impositions and not internal developments that the people would consider as their own.

Focusing too much on the appearances of progress, such as modern infrastructure and Western institutions, was not enough without bringing about deeper changes at the intellectual and cultural level. This superficial approach cannot communicate with people's real needs and values and involve them meaningfully.

The high speed of implementation of reforms, regardless of traditional values and beliefs, aroused the conservative forces. The lack of gradual transition and consensus building led to significant backsliding and social unrest. The lack of constructive and scientific dialogue between modernists and traditionalists fueled the escalation of tensions and conflicts. Finally, this confrontation led to the coup of Habibullah Kalkani and the overthrow of Amanullah Khan. With the closure of the constitutional case, Afghanistan once again fell into the abyss of traditionalism and isolation. This retreat demonstrated the difficulty of reconciling rapid modernization with deeply rooted traditions and left Afghanistan at a crossroads.

Conclusion: The research findings show that there was no effective intellectual debate between traditionalists and intellectuals during this period. The modernists presented their political thoughts without constructive dialogue and debate with traditionalists. The dominant view between these currents was hostile, and as a result, the internal model was not formed and the Afghan society remained in two parts, the traditionalists and the modernist. In Afghanistan, unlike countries in the region such as Iran and Türkiye, constitutionalism and modernism were not in the form of a comprehensive social thought, but rather as a topic of discussion in small intellectual groups that did not go beyond the circle of the court and courtiers and did not penetrate among the elites of the society. The conflict between

tradition and modernity played a major role in the failure of modernism in this period. Since the modernists sought to create rapid socio-cultural and political changes and failed to transform the idea of constitutionalism into a social discourse, the deep-rooted traditions of the Afghan society resisted such sudden changes. The lack of deep intellectual debate between the proponents of tradition and modernists of the Hegelian dialectic type and even the dialogue and debate based on the Habermasian dialectic caused the failure of the constitutionalism process in this period. The type of confrontation between tradition and modernity in this era was superficial, hostile and antagonistic and its violent result not only led to the failure of constitutionalism and Amani's reforms, rather it led to the failure of his government and as a result, the case of modernists and constitutionalists was closed in the country for a long time.

Key Words: Modernity, Dialectic, Antagonism, Tradition, Afghanistan

کشمکش دشمنی جویانه سنت و نوگرایی در افغانستان و برابندی خشونت‌آمیز (۱۹۱۹ - ۱۹۲۹)

روح‌الله اسلامی^۱

استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران

واحدالله رحیمی

دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۲۵ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۲)

چکیده

تحولاتی که در غرب با عنوان نوگرایی در عرصه‌های مختلف رخ داد، پیامدهایی در دیگر نقاط جهان داشته است. افغانستان نیز به اندازه خود از دامنه این امواج در دوره‌های مختلف اثر پذیرفت. ریشه‌دار بودن سنت‌ها در افغانستان و برون‌ز بودن تحولات جدید، رویاروی ارزش‌های نوگرایانه با سنت‌های دیرپا و ریشه‌دار در بستر ناهموار فرهنگی جامعه افغانستان را در پی داشت. این نوشتار به دنبال پاسخ این پرسش است که دیالکتیک سنت و نوگرایی در اندیشه سیاسی افغانستان در جریان سلطنت امان‌الله در سال‌های ۱۹۱۹ تا ۱۹۲۹ چه نتایجی داشته و چه جریان‌هایی پیرامون آن شکل گرفته است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود که اندیشه سیاسی نوگرایی در افغانستان بدون ارتباط با سنت، خود را مطرح و اجرایی کرده است و کشمکش فکری در میان طرفداران سنت و نوگرایی انجام نشده است. اصل در میان جریان‌های تأثیرگذار بر طرد و حذف بوده است نه گفت‌وگو و کشمکش فکری سازنده و مؤثر. روش پژوهش در این نوشتار، روش کیفی تاریخی است. اطلاعات مورد نیاز به صورت کتابخانه‌ای و مطالعه اندیشه متفکران این دوره گردآوری شده است و با استفاده از روش هرمنوتیک اسکینر یافته‌ها بررسی شده است. یافته‌های این نوشتار نشان می‌دهد که در این دوره کشمکش فکری مؤثر در میان دو جریان روشنفکری و سنت‌گرا صورت نگرفت. نوگرایان اندیشه سیاسی خود را بدون گفت‌وگو و کشمکش سازنده با سنت‌گرایان مطرح کردند. نگاه غالب میان این جریان‌ها، نگاهی آشتی‌ناپذیر و دشمنی بود. در نتیجه الگوی بومی شکل نگرفت و جامعه افغانستان به صورت دوپاره باقی ماند، بخش سنتی و بخش نوگرا.

واژگان اصلی: نوگرایی، دیالکتیک، دشمنی، سنت، افغانستان.

^۱ نویسنده مسئول: eslami.r@um.ac.ir

مقدمه

افغانستان کشوری با قبایل و اقوام متعدد است که هرکدام از این اقوام از نظر مذهبی، زبانی، نژادی و فرهنگی با یکدیگر تفاوت دارند. در چنین جامعه‌ای، شکاف‌ها و گسست‌های بسیاری وجود دارد، از این‌رو نوگرایی در افغانستان از همان ابتدا درگیر اختلاف‌های فراوان شد (Tanin, 2006: 47). پیروزی مشروطیت در افغانستان هم‌زمان بود با کشته‌شدن حبیب‌الله و استقرار دولت امان‌الله که در سال‌های ۱۹۱۹ تا ۱۹۲۹ ادامه پیدا کرد. امان‌الله، شاه متأثر از روشن‌فکرانی که در پیرامون او جمع شده بودند، سیاست‌های اصلاح‌طلبانه‌ای را آغاز کرد که تا آن زمان در جامعه سنتی افغانستان پیشینه‌ای نداشت. بسیاری از مشروطه‌خواهان و نوگرایان آن دوره، فرصت حضور و نقش‌آفرینی در سمت‌های مهم حکومتی را یافتند.

محمود طرزی از نوگرایانی بود که بر امان‌الله تأثیر قابل ملاحظه‌ای گذاشت. او به پدر روشنفکری افغانستان معروف است. در کنار محمود طرزی، عبدالهادی داوی، سید قاسم، محمد ولی دروازی و عبدالرحمان لودین از چهره‌های مؤثر نوگرای این دوره به شمار می‌روند. در این دوره، مدرسه‌های بیشتری تأسیس شد. قانون مطبوعات در افغانستان پدید آمد و نخستین دادگاه مطبوعاتی ایجاد شد (Esmatullahi, 2003: 120). شمار نشریه‌های افغانستان افزایش یافت. نشریه‌هایی مانند افغان، حقیقت، طلوع افغان و پشتون ژغ به معنای آوای پشتون در کابل انتشار خود را آغاز کردند (Esmatullahi, 2003: 344). افزون بر کابل در بیشتر مراکز استان‌ها نیز نشریه‌هایی آغاز به کار کرد، مانند ستاره افغان در شهر جبل‌السراج، اتفاق اسلام در هرات، طلوع افغان در قندهار و بیدار در مزار (Ahiri, 1990: 4).

این شرایط بر اثر شورش‌های داخلی گروهی از سنت‌گرایان تندرو، در مخالفت با اصلاحات غرب‌گرایان امان‌الله و سپس فرار او از کشور تغییر یافت. شاه جدید، حبیب‌الله بچه سقا روی کار آمد که از حمایت شماری از علمای مذهبی سنت‌گرا برخوردار و مخالف اصلاحات فرهنگی شتاب‌زده امان‌الله بود (Haangar, 1979: 1012). در تاریخ معاصر افغانستان یکی از دوره‌های مهمی که سنت در برابر نوگرایی ایستاد و تقابل این دو، در حوزه اندیشه سیاسی نمود پیدا کرد، دوره سلطنت امان‌الله در سال‌های ۱۹۱۹ تا سال ۱۹۲۹ بود که موضوع این نوشتار است.

پیشینه پژوهش

مطالعات و پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه کشمکش سنت و نوگرایی در دوره مشروطیت در افغانستان علاوه بر محدودیت از نظر کمیت، از نظر علمی هم ضعیف و کم‌مایه است. بیشتر این پژوهش‌ها یا صورت تاریخی دارد یا به صورت کل‌نگرانه نوشته شده‌اند.

به ابتکار دانشگاه مرکزی کابل (۲۰۱۱) مجموعه روزنامه سراج‌الاخبار دوره مشروطیت اول، در ۱۳۸ نسخه با طبقه‌بندی منظم که سال‌های ۱۹۱۱ تا ۱۹۱۷ را در بر می‌گیرد، تدوین شده است. این مجموعه، سند تاریخی بی‌نظیر و منبع خوبی برای پژوهشگران است. طرزی (۱۹۵۱) که خود از پرچم‌داران مشروطیت است در کتاب «چه باید کرد؟»، راه‌های معقول رویارویی با نوگرایی را تبیین کرده است. او می‌گوید فهم و برداشت درست از قرآن، توجه به علم، استفاده از صنایع، اتحاد ملی و روشنگری صاحبان افکار بلند و دانشمندان به وسیله نگارش، تنها راه درست رویارویی با امواج نوگرایی است. فرهادی (۱۹۷۶) در کتاب «مجموعه مقاله‌های طرزی»، مقاله‌های منتشرشده او در روزنامه سراج‌الاخبارافغانیه را در سال‌های ۱۹۱۱ تا ۱۹۱۸ گردآوری و دیدگاه‌های وی به عنوان یک فرد طرفدار نوگرایی را تبیین کرده است. مطالب این کتاب شامل زندگی‌نامه و خاطره‌های طرزی، سراج‌الاخبار، رساله‌ها و مقاله‌ها، گفتارها در مورد ترقی افغانستان و مسائل بین‌المللی است.

حبیبی (۱۹۸۴) در کتاب «جنبش مشروطیت در افغانستان» به نخستین حرکت آزادیخواهی روشنفکران در تاریخ معاصر افغانستان می‌پردازد. اهمیت این کتاب در این است که خود نویسنده شاهد برخی از رویدادهای پایان دوره مشروطیت بوده است. هاشمی (۲۰۰۵) در کتاب «جنبش مشروطه‌خواهی در افغانستان» مباحث مفصلی دارد در مورد نقش آزادی‌خواهان افغان و شخصیت‌های برجسته و ممتاز از روشنفکران که پیگیر تدوین و اجرایی شدن قانون اساسی شدند. سخاورد (۲۰۰۷) در کتاب «طرزی و سراج‌الاخبار» به نقش برجسته طرزی به عنوان گرداننده این نشریه و حتی هدایت‌کننده نسلی روشنفکر در افغانستان می‌پردازد. اهمیت این کتاب در تبیین نقش سراج‌الاخبار در جامعه و بر جریان روشنفکری در افغانستان آن روز است. او تلاش کرده است تا حد ممکن وضعیت فکری، اجتماعی و سیاسی کشور را در آن دوره تبیین کند.

بهرامی (۲۰۰۶) در مقاله «شبه‌مدرنیسم امان‌الله و جنبش بچه سقا در افغانستان»، با بیان تاریخی‌چینه کوتاهی از سلسله پادشاهی حاکم در افغانستان، دوره امان‌الله را توضیح داده است و انگیزه‌های گرایش به نوگرایی را در زمان پادشاهی وی بیان می‌کند. ساسان‌پور و درستی (۲۰۰۱) در مقاله «ناکامی اصلاحات امان‌الله و شکل‌گیری حکومت بچه سقا در افغانستان» ریشه‌ها و عامل‌های مهم و اساسی ناکامی اصلاحات امان‌الله را بیان کرده‌اند و آن را در

مخالفت آشکار امان‌الله با سنت‌های دینی و ارزش‌های اسلامی جامعه افغانستان می‌دانند. توکلی (۲۰۲۱) در مقاله «جنبش‌های سیاسی اجتماعی زنان در افغانستان از امان‌الله تا طالبان» ابعاد نظری جنبش‌های اجتماعی سیاسی و ویژگی‌های جنبش‌های اصلی و مهم و تأثیرگذار زنان افغانی از امان‌الله تا دوره طالبان را بررسی کرده‌اند.

فصیحی (۲۰۱۳) در مقاله «سکولاریزاسیون در افغانستان و نقش عبدالرحمان در فرایند آن»، فرایند عرفی‌سازی در جامعه افغانستان را با تمرکز بر دوره حاکمیت عبدالرحمان بررسی کرده است. او مشکلات امروز جامعه افغانستان را نتیجه نابسامانی‌هایی می‌داند که عبدالرحمان در آگاهی دینی مردم با تفسیر رسمی نادرست از آموزه‌های دینی ایجاد کرد. فهیمی (۲۰۰۹) در مقاله «اصلاحات سیاسی امان‌الله در افغانستان»، اقدام‌های امان‌الله را نخستین گام در جهت نوگرایی می‌داند که در افغانستان برداشته شد. او این دوره را حساس‌ترین دوره تاریخ افغانستان می‌داند که تلاش‌های جوانان ترقی‌خواه و تحول‌طلب شکل گرفت. گریگوریان (۲۰۱۲) در کتاب «پیدایی افغانستان نوین» تلاش کرده است تکامل تدریجی افغانستان نوین را تبیین کند که از عصر شیرعلی خان در کشور آغاز شده است.

بورچ‌گروینک و هاردپیکن (۲۰۱۰) در مقاله «جامعه مدنی در میان نوگرایی و سنت» با توجه به پیشینه کاری و درگیری عملی در تطبیق طرح‌های جامعه مدنی در افغانستان بعد از سال ۲۰۰۱، سنت‌هایی را که مانع شکل‌گیری و تقویت جامعه مدنی در افغانستان می‌شود تبیین و راه‌حلی مطرح می‌کنند. ملک (۲۰۱۴) در مقاله «فرایند تجددطلبی در افغانستان، نگاهی به گذشته» گزارشی توصیفی از آغاز فرایند مشروطیت بیان می‌کند که به باور او به زمان امیرعبدالرحمن بر می‌گردد. ملک نوگرایی را به ابعاد صنعتی و تغییرهای فرهنگی اجتماعی، سیاسی و اقتصادی تقسیم‌بندی می‌کند و جنبه‌های نرم را جزو اولویت این فرایند می‌داند.

تامی و تیر^۱ (۲۰۰۷) در مقاله «پل‌زدن نوگرایی و سنت در افغانستان به وسیله حاکمیت قانون» راه نهادینه‌کردن و تحکیم فرایند نوگرایی را در حاکمیت قانون دانسته و می‌گوید رعایت قانون چه از سوی شهروندان و چه از سوی مدیران اجرایی کشور، نوعی التزام به ارزش‌های مدنی را در پی دارد. التزام به ارزش‌های مدنی و مردم‌سالار، زمینه را برای دگرگونی تدریجی و گذار از سنت به نوگرایی هموار می‌کند. این مقاله بیشتر نگاه تجویزی به موضوع دارد. بورچ‌گروینک^۲ (۲۰۰۷) در مقاله «کنشگران مذهبی و جامعه مدنی در افغانستان پس از سال ۲۰۰۱» عنوان گزارش پژوهشی است که «مؤسسه پژوهش‌های صلح بین‌المللی» انجام داده است. در این گزارش پژوهشی، با نگاه جامعه‌شناختی، ضمن تبیین و برجسته‌سازی نقش

^۱. Toomy & Thier

^۲. Borchgrevink

جامعه مدنی در فرایند نوسازی و تغییر، به نقش مؤثر و سازنده کنشگران مذهبی به‌عنوان عاملان با نفوذ جامعه مدنی سنتی در افغانستان بعد از سال ۲۰۰۱ می‌پردازد.

با وجود پژوهش‌های انجام‌شده، پژوهش منسجمی وجود ندارد که اندیشه‌های سیاسی نوگرایان و سنت‌گرایان در گروه‌های مختلف را تحلیل و تبیین کرده باشد. در این نوشتار می‌کوشیم با بررسی اندیشه‌های سیاسی نوگرایان و سنت‌گرایان در دوره مشروطیت در افغانستان، نسبت این دو جریان را روشن کنیم و گامی کوچک، اما مؤثر در تحلیل و تبیین این موضوع مهم، تاریخی، تنش‌زا و بحران‌آفرین برداریم.

چارچوب نظری و روش‌شناسی

چارچوب نظری این نوشتار بر دیدگاه کارل اشمیت از دیالکتیک سنت و نوگرایی استوار است. دیالکتیک اشمیت در حوزه سنت و نوگرایی، صورت ستیزه‌جویانه و دشمنی‌آلود دارد، برخلاف نظر هگل که حرکت تکاملی اندیشه، براساس عبور از ضدی به ضد دیگر و سپس سازش و ترکیب و وحدت دو ضد در مرحله برتر است. دیالکتیک از نظر کارل اشمیت متوجه به طرد و حذف اندیشه رقیب است. اشمیت معتقد است نتیجه گفت‌وگو و رویارویی‌های نظری حذف است، به‌گونه‌ای که افراد و جریان‌ها بعد از طرح دیدگاه تا حذف رقیب پیش می‌روند (Schmide, 2014: 79-80). تضاد میان سنت و نوگرایی فقط موضوع تفاوت یا تنوع فرهنگی نیست، بلکه مبارزه برای قدرت و تسلط است که در جهان نوین با یک «الهیات سیاسی» مشخص می‌شود (Gray, 2007: 44).

از نظر آنتونی گیدنز، «سنت پدیده‌ای است که کاربست و باورهای اجتماعی در بستر آن در طول زمان جمع، منتقل و پایدار می‌شوند. سنت ثابت یا تغییرناپذیر نیست، بلکه دائم در واکنش به پویایی‌های اجتماعی در حال تغییر است و به‌شکل نیرویی فعال، حال و آینده جامعه را شکل می‌دهد» (Giddens, 2022: 36). ماکس وبر، سنت را پدیده‌ای اجتماعی می‌داند که براساس تکرار رفتار مقبول اجتماعی در بستر زمان شکل می‌گیرد و در عرصه‌های مختلف زندگی از جمله فرهنگ، مذهب، سیاست و اقتصاد وجود داشته و حس تداوم و ثبات در زندگی اجتماعی را ایجاد می‌کند. از نظر وی سنت ضمن نقش مهمی که در زندگی اجتماعی دارد، می‌تواند منبع غیرعقلانی و مقاومت در برابر تغییر باشد (Webber, 2018: 54). امیل دورکیم، سنت را نقطه محوری و همبستگی اجتماعی دانسته و معتقد است که سنت‌ها و باورهای مشترک، پایه‌ای برای نظم و ثبات اجتماعی فراهم می‌کنند و به افراد این امکان را می‌دهند که احساس پیوند و تعلق به گروه اجتماعی بزرگ‌تری داشته باشند (Aron, 2002: 89). میشل فوکو سنت را بعد پیچیده و مناقشه‌برانگیز زندگی اجتماعی می‌داند که براساس روابط

قدرت و دانش شکل گرفته است و در معرض مذاکره و رقابت مداوم قرار دارد (Michel, 2020: 124).

اصطلاح «نوگرایی» بیشتر برای توصیف دوره‌ای از تاریخ به کار می‌رود که در قرن هجدهم در اروپا آغاز شد و تا امروز ادامه یافته است، ویژگی‌های اصلی نوگرایی عبارت‌اند از پیدایی صنعتی‌شدن و سرمایه‌داری، توسعه شکل‌های جدید فناوری‌های ارتباطی و حمل‌ونقل، گسترش عرفی‌شدن و افول اقتدار مسیحیت، گسترش تجارت جهانی و شکل‌گیری و گسترش دولت‌ملت (Lorrens, 2013: 78). نوگرایی فرایندی از افسون‌زدایی است که به موجب آن باورهای سنتی با یک جهان‌بینی عقلانی و علمی جایگزین شده و این امر به پیدایی عرفی‌سازی، فردگرایی و تمرکز بر موفقیت و دستاوردهای مادی منجر شد (Webber, 2018: 56).

از دیدگاه دورکیم «نوگرایی» فرایندی از تفاوت و تخصص اجتماعی است که به موجب آن، افراد و گروه‌ها به‌طور فزاینده‌ای در نقش‌ها و کارکردهای خود در جامعه، تخصصی می‌شوند. به این ترتیب، یکی از وجوه مهم «نوگرایی» تغییر از همبستگی مکانیکی، مبتنی بر سنت‌ها و باورهای مشترک، به همبستگی ارگانیک مبتنی بر وابستگی متقابل و تخصص است (Aron, 2002: 89). آنتونی گیدنز «نوگرایی» را دوره‌ای از تغییر عمیق اجتماعی می‌داند که با پیدایش شکل‌های جدید سازمان اجتماعی، ارتباطات و هویت مشخص می‌شود. «نوگرایی» با یکپارچگی زندگی اجتماعی مشخص می‌شود که به موجب آن، ساختارها و روابط اجتماعی سنتی با شکل‌های جدیدی از تعامل و ارتباطات اجتماعی جایگزین می‌شوند. این گسستگی ناشی از پیدایش سرمایه‌داری جهانی، رشد رسانه‌ها و گسترش فناوری اطلاعات است» (Giddens, 2022: 38).

جدول ۱. دیالکتیک در دستگاه نظری هگل، اشمیت و هابرماس

متفکران	امر سیاسی	کاربرد در اندیشه	سنت	نوگرایی	برایند
فریدریش هگل	برخورد امر قدیم و جدید	فکر سنت در کشمکش با نوگرایی	مذهب و اسطوره‌ها	علم، قانون، دولت	امر جدید (سنتز)
کارل اشمیت	دوست و دشمن	نوگرایی و حذف سنت یا تداوم سنت و حذف نوگرایی	مذهب	تداوم مذهب، اما عرفی‌شده	حذف
یورگن هابرماس	حوزه عمومی	هم‌زیستی مسالمت‌آمیز	دین و اسطوره‌ها	علم و روشنگری	گفت‌وگو

Source: Authors

روش‌شناسی این نوشتار مبتنی بر روش هرمنوتیک اسکینر است. هرمنوتیک در نگاه اسکینر، رهیافتی برای تفسیر و فهم متن‌های برآورده‌شده، بر مبنای همین شیوه برآورد است. او روش پژوهش ویژه خود را برای مطالعه و پژوهش در مورد اندیشه سیاسی ارائه داده است. اسکینر هدف اصلی مفسر را اثبات معنای متن می‌داند و باور دارد که این معنا فقط با خوانش خود متن به دست نمی‌آید. او رفتن به فراتر یا فروتر از سطح ادبی متن را لازمه این دستیابی می‌داند، به گونه‌ای که انگیزه‌ها و هدف‌های نویسنده و زمینه اجتماعی و زبانی نگارش آن را در این فراز و فرود، بتوان ارزیابی کرد و به کشف معنی متن موفق شد (Manochahri, 2010: 200).

زمینه و زمانه نوگرایی و مشروطیت

حرکت اصلاحی با نقد و مبارزه با استعمار خارجی و استبداد داخلی را برای بار اول سید جمال‌الدین آغاز کرد. او با افکار اصلاح‌طلبانه و آزادی‌خواهانه خود، تأثیر عمیقی بر روشنفکران مسلمان افغانستان گذاشت. او همراه با انتقاد از استبداد و ظلم حاکمان، خواستار اصلاحات سیاسی و اجتماعی در افغانستان شد (Nasari, 1992: 52). سید جمال‌الدین با افکار اصلاح‌طلبانه خود، زمینه‌ساز تحول‌های سیاسی اجتماعی مهمی در افغانستان شد و به اصلاح‌طلبی و رشد اندیشه‌های آزادی‌خواهی کمک کرد (Ghubar, 1987: 587). سید جمال‌الدین پیش از خروج از افغانستان نظرهای خود را در مورد اصلاحات و کشورداری به شیرعلی خان سپرد که انتشار نشریه‌ای در کابل یکی از آن موارد بود (Raheen, 1999: 111). شیرعلی خان برای اجرایی کردن برخی از برنامه‌های اصلاحی سید جمال‌الدین تلاش کرد.

با برقراری امنیت نسبی در افغانستان، امکان توسعه راه‌ها و آسان‌شدن تجارت نیز فراهم شد. در زمینه فرهنگی، دو مدرسه به شیوه جدید ساخته شد. چاپخانه سنگی از هند وارد شد که زمینه انتشار اولین نشریه افغانی «شمس‌النهار» در سال ۱۸۷۵ در این چاپخانه ایجاد شد (Ghubar, 1987: 592-595). نویسندگان و دست‌اندرکاران «شمس‌النهار» از نخستین پایه‌گذاران ترجمه در افغانستان هستند که با ترجمه مقاله‌ها و نشریه‌های خارجی ذهن‌های مردم افغانستان را با روند رو به رشد تحول‌های جهان آشنا می‌کردند (Anoosha, 1999: 591). شیرعلی خان در کنار انتشار نشریه، اصلاحات دیگری نیز انجام داد از جمله تشکیل دولت مرکزی با کابینه دوازده نفری که خود قدمی در جهت مشروطیت و مهار قدرت نامحدود شاه بود.

با به قدرت رسیدن عبدالرحمان، به تقریب همه برنامه‌های نوگرایانه‌ای که در زمان شیرعلی خان شروع شده بود، متوقف و دورانی از استبداد در کشور آغاز شد که آثار منفی

بسیاری از خود برجای گذاشت. پس از روی کار آمدن حبیب‌الله، تأثیر روشنفکران و نوگرایان و سیاست خشن و استبدادی شاه پیشین که نتایج معکوس و نامطلوبی را در ذهن مردم ایجاد کرده بود، حبیب‌الله را به کار بست اصلاحات در حوزه مدیریت سیاسی کشور وادار کرد. تأسیس مدرسه‌های جدید و انتشار نشریه از اقدام‌هایی بود که شاه متأثر از نوگرایان در پیش گرفت. در این زمان، افزون بر چاپخانه دارالسلطنه، چاپخانه‌های دیگری تأسیس و دستگاه‌های مجلدسازی وارد افغانستان شد (Erfani, 2006: 76).

در چنین شرایطی، با تلاش اندیشمندانی مانند عبدالرئوف، مدرس مدرسه شاهی و مولوی سرور و اصف، معلم مدرسه حبیبیه، انجمن سراج‌الانخبار در کابل تأسیس شد که هدفش آشنایی مردم با تحولات جهان بود. به همین منظور، انجمن در چهارمین سال سلطنت حبیب‌الله، معجز انتشار نشریه سراج‌الانخبار را گرفت. در اواخر همین سال، نخستین شماره آن منتشر شد. البته بعد از نشر نخستین شماره، این نشریه با موانعی روبه‌رو شد و برای شش سال اجازه چاپ نیافت. سرانجام پس از کوشش‌های فراوان شماری از روشنفکران، به‌ویژه محمود طرزی، «سراج‌الانخبار» بار دیگر اجازه انتشار گرفت و با نام «سراج‌الانخبار افغانیه» چاپ شد و با وجود مشکلات داخلی ناشی از حکومت استبدادی به حیات خود ادامه داد. جوانان پرشور آن روز، مانند عبدالهادی داوی و عبدالرحمان لودین، با نوشتن مقاله‌های روشنگرانه و سرودن اشعار، سهم مهمی در بیداری ملت افغانستان داشتند (Erfani, 2006: 94).

از اقدام‌های مهم دیگری که در زمان حبیب‌الله انجام شد، تأسیس مدرسه حبیبیه در سال ۱۹۰۳ در کابل بود که جایگاه آموزش و تربیت اولین گروه از روشنفکران افغانی شد (Farhang, 1992: 464-465). نخبگان و روشنفکرانی که سرانجام با تعدادی از نخبگان و روشنفکران خارج از مدرسه و همچنین تعدادی از روشنفکران و نوگرایان دربار ارتباط برقرار کردند و یک حزب سیاسی مخفی را به نام «جمعیت سری ملی» تشکیل دادند. هدف این مجموعه، تغییر نظم سیاسی خودرأی به یک حکومت مشروطه، استقلال افغانستان و بسترسازی برای پذیرش دستاوردهای انسان جدید در افغانستان بود (Ghubar, 1987: 702 - 717).

آزادی‌های نسبی و شرایط مناسب در زمان حبیب‌الله، زمینه را برای شکل‌گیری تحرک‌های اصلاح‌طلبان و ایجاد حلقه‌های روشنفکری فراهم کرد. این حلقه‌ها با برقراری ارتباط با کشورهای همسایه مانند ایران و هند، ضمن بهره‌گیری از نشریه‌هایی که در آنجا چاپ می‌شد، از وجود مشروطه‌خواهی و اندیشه‌های اندیشه‌آزادی‌خواهانه آگاه شدند. بعد از ترور حبیب‌الله توسط افرادی ناشناس در ۲۱ فوریه ۱۹۱۹، امان‌الله به پادشاهی رسید و فرصتی طلایی برای اصلاح‌طلبان ایجاد شد.

اندیشه‌های طرزی و تأثیر آن بر هدف‌های امان‌الله

محمود طرزی به دلیل مخالفت پدرش با عبدالرحمان، همراه خانواده‌اش در سال ۱۸۸۲ به هند بریتانیایی تبعید شده بود. در مدت تبعید تا ۱۷ سالگی در شهر کراچی و پس از آن به بغداد و از آنجا به استانبول و سرانجام در دمشق ساکن شدند. وی در حوزه ادبیات، سیاست و علوم اجتماعی مطالعاتی داشت و به زبان‌های عربی، ترکی و انگلیسی مسلط بود (Farrokh, 1991: 89). سال‌های تبعید برای محمود طرزی دستاوردهای خوبی داشت. مدرسه‌هایی که او در دمشق و قسطنطنیه شرکت می‌کرد، زمینه تماس او را با نهادهای اروپایی ایجاد کرد. همچنین او با جنبش ملی‌گرای نوگرای عثمانی و نظرهای پان‌اسلامی سیدجمال‌الدین آشنا شد. با خدمت به دارالانشاء اداره ایالتی عثمانی در دمشق، تجربه اداری نیز به دست آورد (Grigorian, 2009: 205). طرزی شخصیتی نوگرا بود، ضمن دلبستگی که به اسلام معتدل داشت، به تلفیقی از افکار ملی‌گرایانه و پان‌اسلامی باور داشت که بیشتر در تأثیر ترکیه شکل گرفته بود. او در دفاع از حقوق زنان پیش‌گام شد و همچنین در گسترش افکار آزادی‌طلبانه و نوگرا سخت تلاش می‌کرد (Habibi, 1994: 150-151). زمانی که نشریه‌هایی مانند حیل‌المتین در هند، زمیندار در لاهور و صور اسرافیل در ایران مطالب بیدارکننده و حق‌طلبانه را منتشر می‌کردند، نشریه «سراج‌الانخبار» نیز سهم بزرگی در این میان داشت و به‌عنوان پلی برای اتصال جامعه روشنفکر افغانستان با دیگر روشنفکران و جنبش‌های آزادی‌خواهی در کشورهای دیگر نقش داشت (Habibi, 1993: 165-170).

طرزی با ملاحظه قدرت و نفوذ روحانیان، به‌ویژه اهل عرفان و تصوف، برای دوری از رویایی و کاهش کشمکش در رعایت این ارزش‌های سنتی کوشید (Ron and Arwinpoor, 2022: 214, 216). وی و همکارانش به‌عنوان مبلغان نوگرایی با رعایت ارزش‌های دینی به‌دنبال تحلیل دلایلی بودند که سبب نابودی افغانستان شده بود. او معتقد بود که علت بیشتر عقب‌ماندگی‌های افغان‌ها، غفلت آنان از به‌دست‌آوردن علم است. طرزی اختلاف افغان‌ها و تصور بی‌نظمی‌شان از آزادی و قانون را دلایل دیگری می‌دانست که سبب عقب‌ماندگی کشور شده بود (Grigorian, 2009: 207-208).

شاید طرزی نخستین اندیشمندی بود که استدلال می‌کرد برتری اروپایی‌ها نباید فقط به قدرت نظامی آنها نسبت داده شود، او برتری اروپا و غرب را به دستاوردهای علمی، صنعتی و اقتصادی آنها می‌دانست. بنابراین از دیدگاه او، افغانستان نمی‌توانست انتظار داشته باشد که به‌سادگی با پذیرش روش‌های نظامی به چالش اروپایی‌ها برود. فقط با تجدید سازماندهی دقیق سنت‌های‌شان می‌توانند جوامع سنتی را در مسیر بالندگی قرار دهند (Erfani, 2006: 217). همچنین طرزی هشدار می‌داد که قرضه‌ها نباید برای هدف‌های نظامی و دفاع ملی به‌کار گرفته هزینه شود. افغان‌ها نباید خود را با تقلید کور و نابارور راضی کنند. اصلاح بنیادی جامعه با

سازماندهی دوباره نهادها و به‌کارگرفتن علوم و فناوری جدید ضروری است. دستاورد این وظیفه مهم باید مسئولیت مشترک رهبران مذهبی، روشنفکران مسلمان، پژوهشگران افغان و نخبگان حکومتی باشد. وظیفه رهبران و روشنفکران است که ترقی‌خواهی اسلام و جامعه مسلمان افغانستان آزاد را از روبنای موهوم‌پرستی، سنت‌ها و عادت‌هایی که به‌ضرورت غیراسلامی هستند، جدا کنند (Grigorian, 2009: 210-213). در مجموع می‌توان گفت نقش محمود طرزی در رشد اندیشه‌های سیاسی مشروطه‌خواهی و ضداستعماری و پیروزی‌شدن مشروطه‌خواهان، استقلال و آزادی افغانستان که در سال ۱۹۱۹ به نتیجه رسید، مهم و تعیین‌کننده بود (Farhang, 1992: 532).

حلقه «سراج‌الانخبار» و شخص محمود طرزی تأثیر زیادی بر رفتار، هدف‌ها و شخصیت امان‌الله جوان گذاشته بود. همین موضوع سبب شد امان‌الله در زمان حکومت، آن آموزه‌ها را در جامعه افغانستان از خود نشان دهد (Grigorian, 2009: 207). نوگرایی، احساسات ضدانگلیسی، ملی‌گرایی یا تلاش برای وحدت ملی و اتحاد اجتماعی مهم‌ترین تأثیرهایی بود که محمود طرزی بر امان‌الله گذاشت (Grigorian, 2009: 208).

اصلاحات امانی نمود اندیشه طرزی

امان‌الله پس از رسیدن به سلطنت در ۲۸ فوریه ۱۹۱۹ اولین اعلامیه رسمی خود را که نشان‌دهنده اراده او برای اصلاحات بود، به آگاهی مردم رساند:

«ای ملت افغانستان من هنگام شهادت پدر، وکالت سلطنت را در کابل داشتم و اکنون به اصالت، آن بار سنگین را به عهده گرفتم. وقتی که ملت شریف، تاج شاهی را بر سر من نهاد، من عهد بستم که باید دولت افغانستان مانند دیگر قدرت‌های مستقل جهان در داخل و خارج کشور آزاد و مستقل باشد. ملت افغانستان در داخل کشور آزادی کامل داشته و از هرگونه تجاوز و ظلمی محفوظ باشد. مردم باید مطیع قانون باشند و بس. کار اجباری و بیگاری در تمام رشته‌ها ممنوع است. حکومت ما در افغانستان اصلاحاتی انجام خواهد داد که ملت و مملکت بتوانند در بین ملت‌های متمدن جهان جایگاه مناسب خود را به‌دست آورند» (Ghubar, 1987: 752).

مردم از اعلامیه امان‌الله استقبال و همه از وی حمایت کردند. این آغاز تحول‌هایی بود که با مرحله دوم مشروطیت همراه شد. زندانیان سیاسی آزاد شدند و مشروطه‌خواهان بر سر کار آمدند. شخصیت‌های مشروطه‌خواه مانند محمود طرزی، عبدالهادی داوی، عبدالرحمان لودین، غلام محمد غبار، محمد ولی دروازی، ابراهیم جمشیدی، غلام احمد اعتمادی، میرزا مهدی چنداولی، سید حسن شیون، سردار عبدالحسین، کریم نژیی، احمد رحمانی و سید قاسم در کنار شاه تحول‌طلب بودند.

استقلال کشور راهی به سوی نوسازی

هم‌زمان با رشد جنبش‌های استقلال‌طلبانه در کشورهای شرقی، فعالیت جوانان افغان و در رأس آن مشروطه‌خواهان هر روز بیش‌ازپیش نمود مبارزه با سیاست استعماری بریتانیا را پیدا می‌کرد. آنان مردم را به خیزش و مبارزه برای رسیدن به استقلال کشور که جزو جدانشدنی مبارزه علیه عقب‌ماندگی می‌پنداشتند، دعوت می‌کردند. آن‌ها استدلال می‌کردند که رشد ملی و تحقق هدف‌های مشروطیت در صورتی امکان‌پذیر است که جامعه از استقلال و آزادی برخوردار باشد (Greekorveech, 1986: 2). نخستین یادگار مشروطه‌خواهان از سید جمال‌الدین و مهم‌ترین خواسته ملت افغانستان استعمارستیزی و مبارزه با سلطه انگلیس در افغانستان بود که با وجود سه جنگ میان انگلیس و افغانستان به نتیجه نرسیده بود. شاه جدید که برخاسته از متن تفکرهای مشروطه‌خواهی و استقلال‌طلبی بود، در نخستین اقدام خود در ۱۳ آوریل ۱۹۱۹ استقلال افغانستان را اعلام کرد و به انگلیس پیام فرستاد که ما حاضر به بستن قرارداد هستیم. ولی دولت انگلستان به این ادعای امان‌الله توجهی نکرد و فقط تسلیت‌نامه‌ای برای فوت پدرش به حبیب‌الله فرستاد.

در نتیجه، امان‌الله برای رسیدن به استقلال افغانستان آماده جنگ شد. نیروهای افغان در پکتیا، تنگه خیبر و قندهار در مرز هند بریتانیایی مستقر شدند، اما پیش از طولانی شدن جنگ، انگلستان از ترس گسترش شعله‌های جنگ در مناطق مرزی و قبایل پشتون و بلوچ حاضر به آتش بس شد. از سوی دیگر، حکومت افغانستان، انگلستان را در عرصه بین‌المللی نیز زیر فشار قرار داد تا در عمل استقلال افغانستان را به رسمیت بشناسد. مسافرت گروه افغانستانی به اروپا و جلب حمایت افکار عمومی بین‌المللی از ادعای افغانستان، سبب شد انگلستان پس از یازده ماه مذاکره در کابل عقب‌نشینی کند و به‌طور رسمی در نوامبر ۱۹۲۱ افغانستان را به‌عنوان کشوری به‌طور کامل مستقل بپذیرد. دولت افغانستان برای مستحکم کردن پایه‌های استقلال خود بلافاصله نامه‌ای به «لنین» فرستاد و خواستار روابط سیاسی اقتصادی با دولت شوروی شد. این نخستین تصمیم دولت خودمختار و مستقل افغانستان در حوزه سیاست خارجی به رهبری امان‌الله بود (Tanin, 2006: 36 - 38).

فراخوان اصلاحات قانون اساسی و چالش‌های پیش رو

یکی از مهم‌ترین کارهای انجام‌شده در دوران امان‌الله، تدوین و تصویب نخستین قانون اساسی افغانستان در ۱۹ آوریل ۱۹۲۳ با عنوان «نظام‌نامه اساسی دولت افغانستان» بود. این قانون از سوی ۸۰۰ نفر از سران قبایل و ارکان دولت تأیید شد که شاه در استان ننگرهار شهر جلال‌آباد با عنوان لویه جرگه دعوت کرده بود. به موجب این قانون ۷۳ ماده‌ای، برای نخستین

بار در تاریخ افغانستان، قدرت شاه به وسیله قانون و نهادهای سیاسی مانند هیئت وزیران، شورای دولت و دستگاه قضایی محدود و حقوقی مانند نشریه‌ها و آزادی بیان تأمین شد. علاوه بر قانون اساسی در این دوره، در حدود پنجاه قانون‌نامه دیگر به نام نظام‌نامه وضع شد که موضوع‌های متنوع با درجه اهمیت مختلف تدوین و تصویب شد. تهیه و تدوین این همه قانون در مدتی اندک و در شرایطی که کشور با نبود کارشناس حقوقی روبه‌رو بود، کار آسانی نبود. در مرحله نخست «جمال پاشا» رهبر حزب اتحاد و ترقی ترکیه با همراهانش در تهیه پیش‌نویس‌های قوانین، کمک کردند، اما بخش مهم کار را یک کارشناس ترک به نام «بدری بیگ» انجام داد (Farhang, 1991: 592-593).

جداسازی نیروها و تشکیل کابینه

امان‌الله برای نخستین بار در تاریخ افغانستان قوای سه‌گانه را از هم جدا کرد و نخستین مجلس را به نام «شورای دولت» که نیمی از اعضای آن انتخابی به وسیله لویه جرگه و نیم دیگر از سوی شخص شاه منصوب می‌شدند، تشکیل داد. گروه قاضیان به ریاست مولوی عبدالواسع قندهاری کارش را آغاز کرد و کتاب قانون قضا (تمسک‌القضات امانیه) تدوین شد. برای نخستین بار کابینه در دولت امان‌الله ایجاد شد. طرح‌های قانونی از سوی هیئت وزیران و با تأیید امیر تهیه می‌شد (Farhang, 1991: 591).

آموزش و پرورش، آئینه آرمان نوگرایان

از اساسی‌ترین اقدام‌های اصلاحی امان‌الله و روشنفکران اطراف او در زمینه آموزش و پرورش بود. او برای به رسمیت شناختن و تقویت نظام آموزشی، معلمان مصری و ترکی را استخدام کرد و برای استقرار «هیئت آموزشی دائم فرانسوی» در کابل، با فرانسه وارد گفت‌وگو شد. در ضمن برای آلفرد فوچر، استاد سوربنی در سال ۱۹۲۲ وظیفه طراحی سیستم آموزش عالی را داد. سه مدرسه تحصیلات متوسطه را بنیان‌گذاری کرد که در هر کدام با زبان‌های خارجی متفاوت درس داده می‌شد. نخستین آن‌ها «امانیه» در سال ۱۹۲۲ تأسیس شد که بعد از سقوط امان‌الله به مدرسه «استقلال» تغییر نام یافت. این مدرسه از مراکز آموزشی نمونه بود و کلاس‌های آن به زبان فرانسوی تدریس می‌شد و تا سال ۱۹۲۶ حدود ۳۰۰ تا ۳۵۰ دانش‌آموز داشت. در سال ۱۹۲۳ مدرسه امانی مبتنی بر الگوی آلمانی پایه‌گذاری شد. این مدرسه نیز بعدها به نام مدرسه «نجات» تغییر نام یافت. مدرسه امانی به سرپرستی دکتر ایوان بود که کارکنان آن سه استاد آلمانی و چند معلم افغانستانی بودند. در سال ۱۹۲۷ نیز سومین مدرسه به نام «غازی پیروز» تأسیس شد که کلاس‌های آن به زبان انگلیسی برگزار می‌شد (Gregoryan, 2009: 297-298).

دولت بر اساس ماده ۱۸ قانون اساسی، آموزش ابتدایی را اجباری اعلام کرد و ۳۲۲ مدرسه ابتدایی در سطح کشور ساخت. از سوی دیگر، دولت در سطح کشور و در شهرهای بزرگ در کنار دبیرستان‌ها، مراکز آموزش هنر و تربیت معلم تأسیس کرد. تا سال ۱۹۲۷ تعداد دانش‌آموزان به ۵۱ هزار و تعداد معلمان به ۷۵۰ نفر رسید. وزارت معارف ۱۳۳ عنوان کتاب درسی را در تیراژ ۶۹۳۵۷۵ جلد چاپ کرد (Ghubar, 1987: 792 - 793). گام مهم دیگر امان‌الله در عرصه تربیت کارکنان فنی و آموزش کارشناس، فرستادن دانشجویان به خارج کشور بود. در سال ۱۹۲۲ تعداد ۳۵ دانش‌آموز را به پاریس و ۳۶ نفر را به شهرهای دیگر فرانسه، ۴۸ نفر را به آلمان و ۶ نفر را برای تحصیل به ایتالیا فرستاد. این رقم در سال‌های پایانی حکومت امان‌الله به ۱۵۱ نفر رسید. در این میان فرستادن ۱۵ دانشجوی دختر به ترکیه در سال ۱۹۲۸ عکس‌العمل منفی را در میان جامعه سنتی افغانستان در پی داشت که بعدها به تکفیر شاه منجر شد (Ansari, 2002: 107). هدف از نظام آموزشی جدید افغانستان چنانکه امان‌الله و محمود طرزی توصیف می‌کردند دو موضوع بود: نخست، به وجود آوردن طبقه روشنفکر و اندیشمند در افغانستان که عامل ضروری برای موفقیت اصلاحات و نوگرایی بود، و دوم، تربیت گروهی از مدیران توانا و با ظرفیت برای سلطنت (Gregoryan, 2009: 299).

مطبوعات و رسانه‌ها، گامی مؤثر برای تغییر

با روی کار آمدن امان‌الله به روزنامه‌نگاری در افغانستان بیش‌ازپیش توجه شد. وی بر اثر مسافرت‌های خود به ایران و ترکیه و مطالعه اوضاع اجتماعی آن‌ها در بازگشت به افغانستان به اصلاحاتی اقدام کرد (Bayat, 2005: 572). تلاش‌های محمود طرزی نتایج بسیاری در پی داشت و بعد از «سراج‌الخبار» نشریه‌های جدیدی از جمله «ارشادالنسوان»، نخستین مجله زنان افغانستان آغاز به کار کرد (Raheen, 2008: 228) نشریه‌ای که زیر نظر ملکه ثریا، همسر امان‌الله منتشر می‌شد و مسئولیت آن را اسما، همسر محمود طرزی و سردبیری آن را روح‌افزا، دختر محمد زمان خازن‌الملک بر عهده داشتند. محتوای این نشریه مطالبی در مورد اخبار زنان، هنرهای خانه‌داری، آشپزی، خیاطی، آداب معاشرت برای زنان بود. در واقع آن نخستین رسانه ویژه زنان در تاریخ افغانستان به شمار می‌رود. همچنین تدوین قانون اساسی راه را برای فعالیت نشریه‌های مختلف باز کرد. در ماده ۱۱ این قانون در رابطه با آزادی مطبوعات چنین آمده است: «مطبوعات و اخبارات داخلی مطابق نظامنامه مخصوص آن آزاد می‌باشند. نشر اخبار از حقوق حکومت یا اهالی تبعه افغانیه است. درباره مطبوعات خارجه دولت افغانستان بعضی قیود نهاده می‌تواند» (Wezarat Adlya, 2007: 24).

از دیگر اقدام‌های امان‌الله در زمینه سامان‌دهی اوضاع مطبوعات کشور را می‌توان در تأسیس ریاست مستقل مطبوعات دید که ریاست آن را صلاح‌الدین سلجوقی بر عهده داشت. این

ریاست بعدها در سال ۱۹۶۴ در دوران محمد ظاهر به وزارت مطبوعات تبدیل شد. در همین سال مجلس شورای ملی افغانستان، قانون مطبوعات افغانستان را تصویب کرد. البته این اقدام‌های خوب و بی‌سابقه، بدین معنا نیست که در این دوره، هیچ‌گونه محدودیتی برای مطبوعات وجود نداشت. زیرا مطبوعات هم‌زمان با برخورداری از آزادی، هم از سوی قوانین و نظام حقوقی و هم از سوی دولت، به‌شکلی کنترل و مدیریت می‌شدند (Farhang, 1970: 221).

از دیگر نشریه‌های دوران امان‌الله این نشریه‌ها هستند: «سراج‌الاطفال» اولین نشریه کودکان افغانستان، «امان افغان» با مسئولیت عبدالهادی داووی، «ستاره افغان» با مدیریت غلام محمد غبار، «پشتون ژغ» نشریه‌ای به زبان پشتو با مدیریت فیض محمد ناصری، «انیس» با مدیریت محی‌الدین، «اردو» نشریه مسائل نظامی با مدیریت عبدالطیف، «اتحاد بغلان» سال ۱۹۹۲۲ در بغلان و به دوزبان فارسی و پشتو، «بدر» سال ۱۹۲۰ در مزار شریف به دو زبان فارسی و پشتو، «اتحاد مشرقی» در جلال‌آباد به مدیریت برهان‌الدین کُشکی، «روزنامه افغان» به مدیریت میرزا محمد جعفر، «معرفت» نشریه وزارت معارف که بعدها به آینه عرفان تغییر نام داد به مدیریت هاشم شایق افندی، «اتفاق اسلام» در هرات به مدیریت عبدالله هروی که بعدها به مدیریت صلاح‌الدین سلجوقی، «حقیقت» در کابل و «طلوع افغان» در قندهار به مدیریت عبدالعزیز.

در کنار نشریه‌های چاپی دولت برای نخستین بار در افغانستان سینما کابل، سالن تئاتر پغمان و دو کتابخانه بزرگ را راه‌اندازی کرد. در سال ۱۹۲۶ فعالیت رادیو کابل آغاز شد. سیستم تلگراف در کابل، هرات و جلال‌آباد نصب و بهره‌برداری شد.

حقوق زنان در کانون توجه مشروطه‌خواهان

در زمان به‌قدرت‌رسیدن امان‌الله، زنان افغان حقی در جامعه نداشتند. ازدواج‌های زود هنگام، معمول بود. قوانین وراثت در نهایت بی‌عدالتی اجرا می‌شد. زنان بیوه از حقوق قانونی خود محروم بودند و کنترلی بر اموال شوهر درگذشته خود نداشتند. حتی گاهی از حق نگهداری فرزندان خود محروم می‌شدند. طرزی در سال ۱۹۱۲ نخستین گام‌ها را در احقاق حقوق زنان برداشته بود. وی از روش‌های سنتی در مورد زنان در مقاله‌هایی که در «سراج‌الانخبار» چاپ شد، نقد و تأکید کرد که اسلام دین برابری برای زنان و مردان است. وی در مقاله‌هایش تلاش می‌کرد، همراه با آگاهی‌بخشی، احترام و اعتماد به زنان را ترویج کند و شرایط تحصیل را برای زنان مناسب سازد (Erfani, 2006: 188). امان‌الله در تأثیر افکار محمود طرزی و دیدن پیشرفت‌های جهان جدید و نقش زنان در کشورهای پیشرفته جهان قرار گرفته بود، بنابراین بسیار تلاش کرد جایگاه و تعریف زن را در جامعه افغانستان تغییر دهد و با ساختار شکنی‌های نابهنگام، تحول بزرگی در افغانستان ایجاد کند. تغییرهایی همچون ممنوع کردن ازدواج دختران

زیر ۱۸ سال، جلوگیری از چندهمسری و ادعای تساوی حقوق زن و مرد از سوی جامعه سنتی افغانستان پذیرفتنی نبود.

دولت به دستور شاه و برای احقاق حقوق زنان، «انجمن حمایت از نسوان» را تشکیل داد که سرپرستی این انجمن را کبرا خواهر امان‌الله به عهده داشت. از وظایف مهم این انجمن، تشویق زنان برای مبارزه با بی‌عدالتی شوهران، مبارزه با حجاب و سنت‌های به اصطلاح دست‌وپاگیر برای رشد و ترقی زنان بود (Erfani, 2006: 238). از مهم‌ترین اقدام‌های این انجمن، تصویب نظام‌نامه خانوادگی در سال ۱۹۲۱ بود که نظم‌بخشی امور «ازدواج و خانواده» را به عهده داشت. ازدواج‌های زودهنگام و میان‌فامیلی خیلی زود غیرقانونی و مخالف اصول اسلامی تشخیص داده شد. در این قانون، زنان بیوه از سلطه خانواده شوهر آزاد شدند. همچنین به زنان این حق داده شد، اگر شوهر در رابطه زناشویی وفادار به اصول قرآنی نباشند، از دادگاه برای حل مشکل کمک بگیرند. در سال ۱۹۲۴ به دختران افغان اجازه داده شد، شوهران خود را انتخاب کنند. اقدامی که عناصر سنت‌گرا را به شدت خشمگین کرد (Grigoryan, 2009: 303). شاید بتوان گفت شکست اصلاحات در دوران امان‌الله بیش از همه، ریشه در تغییرهایی داشت که در مورد زنان به‌کار گرفته بود.

شتاب در اصلاحات یا ستیزش سنت و نوگرایی

امان‌الله پس از بازگشت از سفر اروپا به‌طور کامل متحول شد. شور و شوق پیشرفت و ترقی‌خواهی وی دوچندان شده بود، به‌شکلی که دیگر نمی‌توانست با در نظر گرفتن شرایط زمانی و فرهنگ افغانستان اصلاحات را آهسته و با تدبیر مدیریت کند. سفر اروپایی و دیدار وی از ترکیه و ایران احساس شکست را در او تحریک کرد. شاه متأثر از روش‌های محکم و تاحدی اقتدارگرایانه مصطفی کمال و رضاشاه، مصمم شد تا حوزه اصلاحات را تشدید و اگر لازم باشد آهنگ نوگرایی در پادشاهی‌اش را تسریع کند (Grigoryan, 2009: 320 - 321).

غبار مورخ معروف افغانستان در این زمینه می‌نویسد: وقتی که شاه برگشت آن مرد گذشته نبود، او بسیار خودرأی و خودخواه و مغرور شده بود و با اقدام‌های عجولانه، افغانستان را مستعد انقلابی منفی کرد (Ghubar, 1987: 812). توصیف غبار از تحول در شیوه اصلاحات امان‌الله، نشان‌دهنده محوشدن وی در جلوه‌های بیرونی تمدن غرب و غافل‌شدن از زیربناهای علمی و فرهنگی این تغییرها است. شتاب‌زدگی در تحقق و رسیدن به این پیشرفت‌ها سبب شد شاه نوگرا خودکامگی قدرتش را این بار نه در سایه واپس‌گرایی، بلکه در راه طی کردن مسیر صدساله در یک شب به کار گیرد. تغییرها این بار برخلاف دور اول، اصلاحاتی زیربنایی نبود، بلکه بیشتر به ظاهر امر توجه داشت، مانند تغییر لباس سنتی به لباس اروپایی، کشف حجاب، اختلاط مدرسه‌های پسرانه و دخترانه و تغییر روز تعطیل هفته (Farhang, 1992: 595).

امان‌الله می‌خواست در حرکت به‌سوی نمودها و روبناهای جهان جدید از همسایگان خود مانند ایران پیشی بگیرد. بنابراین هفت سال جلوتر از قانون کشف حجاب در ایران، افغانستان اقدام کرد (Sanarsarian, 2005: 100). وی امر کرد در برخی خیابان‌ها، در استان مرکزی کابل، تابلوهایی با این متن نصب شود که «هیچ زنی با بُرقع نمی‌تواند از این خیابان عبور کند». پلیس نیز این مسئله را اجرایی و پیگیری می‌کرد. این فرمان شاه برای زنانی که وضع مالی مناسبی نداشتند و لباس ساده خود را زیر چادر پنهان می‌کردند بسیار سخت بود. از سویی، مخالفت اصلی با این سیاست را جریان‌های مذهبی کردند. در مورد مردان نیز وضع به همین شکل بود. شاه فرمان داد که مردها باید کت و شلوار بپوشند و کلاه شاپو بر سر گذارند. پلیس نیز در شهر با متخلفان برخورد جدی و آن‌ها را جریمه نقدی می‌کرد (Ghubar, 1987: 813). علاوه بر این بنابر فرمان شاه، دست‌دادن به هنگام رویارویی بازداشته شد. در عوض طرف‌ها باید کلاه خود را به رسم اروپاییان از سر بر می‌داشتند. متخلفان از رعایت پوشش اعلام‌شده هم جریمه نقدی می‌شدند و هم در اداره‌های دولتی کارشان انجام نمی‌شد. این مسئله برای روستایی‌هایی که برای اجرای امور اداری به شهر و اداره مالی می‌آمدند، چالش‌ساز بود (Gregoryan, 2009: 324).

رویارویی سنت و نوگرایی و برابندی خشونت‌آمیز

اصلاحات امانی که با دیکتاتوری و ظاهرگرایی همراه شده بود، وی را به سرنگونی و افغانستان را به دورانی از واپس‌گرایی جهت داد. در این تحول‌ها حتی نزدیک‌ترین همفکران و یاران شاه نیز که با وی در اصلاح امور و ساختار نظام هم‌فکر بودند، از تازیان‌های دیکتاتوری شاه در امان نماندند. عبدالرحمان لودین و محمود طرزی به‌دلیل نقدهای شان به اصلاحات جدید شاه مورد بی‌مهری قرار گرفتند. وی عبدالرحمان لودین را مجبور به استعفا از ریاست گمرک کابل کرد. محمود طرزی را از وزارت خارجه برکنار کرد. عبدالهادی داوی از وزارت تجارت استعفا داد. محمد ولی از وزارت جنگ اخراج شد. سید قاسم از ریاست امور دولت کنار گذاشته شد. شماری از سیاست‌مداران و کارشناسانی که از مشروطه‌خواهان اصیل به‌شمار می‌رفتند به‌عنوان سفیر به خارج رانده شدند (Ghubar, 1987: 814). نارضایتی‌ها به‌تدریج گسترش یافت و اقشار گوناگون مردم را مجبور به واکنش کرد. در نتیجه، شورش‌ها آغاز شد.

فضل عمر مجددی که در هندوستان به‌سر می‌برد، در فوریه ۱۹۲۸ جلسه علمای دینی را با شرکت علمای افغانستانی فراری مقیم هندوستان برگزار کرد. آن‌ها تصمیم گرفتند که علیه نوگرایی امان‌الله مبارزه و با فعال‌کردن شبکه علمای و بزرگان قبایل، شورش را از استان خوست آغاز کنند. صادق مجددی عملیات مخفی در کابل انسجام می‌داد. مخالفان عکس‌های بدون حجاب ملکه ثریا، همسر شاه را به‌دست آورده و در میان مردم منتشر می‌کردند. اعتراض‌ها بر رفع حجاب و حقوق و آزادی‌های بی‌رویه زنان متمرکز بود (Erfani, 2023: 194). علمای دینی

در نیمه سال ۱۹۲۸ در خانقاه شوربازار با تدویر جلسه فیصله کردند که پیش از صدور فتوای کفر پادشاه، به‌وی هشدار دهند که اصلاحات خود را لغو کند که با مخالفت امان‌الله روبه‌رو شد. این مسئله سبب صدور فتوای کفر امان‌الله با امضای چهارصد نفر از علما شد (Erfani, 2023: 196). شورش از نوامبر ۱۹۲۸ در شنوار استان ننگرهار شروع شد. شورشیان به‌سوی شهر جلال‌آباد هجوم آوردند و قصر زمستانی پادشاه و دیگر ساختمان‌های دولتی را آتش زدند. در کمترین زمان این‌گونه شورش‌ها سراسری شد (Farhang, 1991: 653).

حبیب‌الله کلکانی رهبر بزرگ‌ترین گروه سنت‌گرا، توانست شاه را به قبول وادارد و از دستوره‌های تازه خود منصرف کند. امان‌الله مجبور شد دختران مشغول به تحصیل در ترکیه را فرا بخواند. مدرسه‌های دخترانه را تعطیل کند. علمای تحصیل‌کرده دیوبند اجازه یافتند به افغانستان بروند و در این کشور مقیم شوند. به زنان اجازه ندهند با کوتاه‌کردن موی و بدون حجاب بیرون بیایند. علما دیگر مجبور به تهیه گواهی تدریس نبودند. همچنین امان‌الله فرمان خود را برای پوشیدن لباس غربی لغو و پذیرفت که شورایی از ۵۰ نفر از روشن‌اندیشان محترم مذهبی ایجاد کند و هر اقدام دولت را این شورا تأیید کند (Raouli, 2007: 148).

عقب‌نشینی امان‌الله نشان‌دهنده ضعف و ناتوان‌شدن قدرت شاهی بود. این مسئله را حبیب‌الله کلکانی به‌خوبی درک کرد، بنابراین به‌جای اینکه به اجرایی‌شدن تغییرها اکتفا کند با حمایت گروه‌های مختلف مذهبی مانند روحانیان و اهل عرفان (Zahmatkesh and Shafaei, 2015: 211, 213, 215) به کابل هجوم برد و کل سلطنت را از آن خود کرد تا همان‌طوری که خود می‌خواهد امور را اداره کند. وی با رسوخ به ارتش حکومتی و با بیان هدف احیای دین اسلام و «زندقی خواندن امان‌الله» شهر را اشغال کرد و قیامش را نظر به امر علمای کشور توجیه کرد (Raouli, 2007: 149). حبیب‌الله کلکانی در ژانویه ۱۹۲۹ حکومتش را تشکیل داد و توانست نه ماه حکومت کند. با سقوط دولت امان‌الله، پرونده نوگرایی و مشروطه‌خواهی برای مدت طولانی در کشور بسته شد.

جدول ۲: مشروطیت و نوگرایی در افغانستان

سنت در افغانستان	قومیت، مذهب، پشتون‌والی، لویه جرگه
زمینه و زمانه نوگرایی	زمینه: نبود ثبات سیاسی، ضعف اقتصادی، نبود آموزش و پرورش، نفوذ بریتانیا زمانه: جنگ جهانی اول، پیدایش جنبش‌های ملی‌گرا و مشروطه‌خواه، انقلاب اکتبر روسیه
اندیشه طرزی	ملی‌گرایی، مشروطه‌خواهی، گرایش به پاناسلامی
امان‌الله و اقدام‌هایش	اعلام استقلال، جداسازی قوا، تشکیل کابینه، قانون اساسی، توسعه آموزش و پرورش، توسعه مطبوعات، آزادی زنان، رفع حجاب، ترویج لباس غربی، تغییر تعطیلی آخر هفته
کشمکش سنت و نوگرایی	ظاهرگرا، دشمنی‌آمیز، دشمنی با سنت و حذف آن، توجه به ظاهر و لباس، کم‌عمق و سطحی، مخالفت با روحانیان

نتیجه	کشمکش در میان نوگرایان و سنت‌گرایان، فکری و اندیشه‌ای نبود و بیشتر ظاهری، سطحی، دشمنی‌آمیز بوده است. در نتیجه، به نافرجامی و شکست فرایند مشروطه‌خواهی در کشور منجر شد.
-------	--

Source: Authors

نتیجه

در افغانستان برخلاف کشورهای منطقه مانند ایران و ترکیه، مشروطه‌خواهی و نوگرایی نه به شکل اندیشه فراگیر اجتماعی، بلکه به عنوان موضوع بحث در مجموعه‌های کوچک روشنفکری مطرح بود که از حلقه دربار و درباریان بیرون نرفت و در میان نخبگان جامعه نفوذ نکرد. ستیزش میان سنت و نوگرایی نقشی اساسی در شکست نوگرایی در این دوره داشت. از آنجا که نوگرایان به دنبال ایجاد دگرگونی‌های سریع اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بودند و نتوانستند اندیشه مشروطه‌خواهی را به صورت فراگیر تبدیل به گفتمان اجتماعی کنند، سنت‌های به شدت ریشه‌دار جامعه افغانستان در برابر چنین تغییرهای ناگهانی مقاومت کرد. نبود کشمکش عمیق فکری و اندیشه‌ای میان طرفداران سنت و نوگرایان از نوع دیالکتیک هگلی و حتی گفت‌وگویی و مباحثه‌محور از نوع دیالکتیک هابرماسی موجب شکست فرایند مشروطه‌خواهی در این دوره شد. نوع رویارویی و کشمکش سنت و نوگرایی در این دوره، ظاهری، سطحی، دشمنی‌آمیز بود که برآیند خشونت‌آمیز آن نه تنها به نافرجامی مشروطه‌خواهی و اصلاحات امانی منجر شد که شکست حکومت او را نیز در پی داشت. یکی از زمینه‌های شکست لویاتان در افغانستان (Najafzadeh, 2023) و پیدایش لویاتان نیز شکل‌نگرفتن جدی ستیزش قدیم و جدید و دیالکتیک دشمنی‌آلود سنت و نوگرایی است که در پژوهشی دیگر باید تحلیل شود.

References:

- Ahang, Mohammad Kazem (1970), **History of Journalism in Afghanistan**, First Volume, Kabul: Afghan History and Literature Association, [in Persian].
- Ahiri, Abdul Hadi (1957), **Forty Years of Journalism in Afghanistan**, Kabul: De Afghanistan Kalani, [in Persian].
- Alavi, Seyyed Mohammad Reza (2010), **The Untold Stories of Afghanistan's Intellectual Movement**, Kabul: Baran Cultural Institute, [in Persian].
- Ali Abadi, Ali Reza (2016), **Afghan Society & Culture**, Kabul: Mahdi International, [in Persian].

Anoushe, Hassan (1999), **Encyclopedia of Persian Literature**, Vol. 3, Persian Literature in Afghanistan: Ministry of Culture and Islamic Guidance, [in Persian].

Ansari, Farooq (2002), **Afghanistan's Political & Social Developments**, A case study of Kandahar: Center for Documents and History of Diplomacy, [in Persian].

Aron, Rimon (2002), **The Basic Stages of Thought Process in Sociology**, Bagher Parham, Tehran: Scientific and Cultural, [in Persian].

Enayat, Farid (2014), **The Role of Tribes in Afghanistan**, Kabul: Manadi Noor, [in Persian].

Erfani, Mohammad (2006), **The History of Republicanism in Afghanistan**, Kabul: Jamia Farda, [in Persian].

Erfani, Mohd. (2023), **Constitutionalism in Afghanistan**, Qom: Sobh Omid Danesh Publications, [in Persian].

Esmatullahi, Hashim (2003), **Afghan Press System**: Tehran :Biran Publications, [in Persian].

Farhang, Mir Mohammad Sediq (1992), **Afghanistan in the Last Five Centuries**, Mashhad: Derakhesh, [in Persian].

Farhang, Sayed Mohammad Hossein (2001), **Sociology and Anthropology of Shiites in Afghanistan**, Imam Khomeini Educational and Research Institute, [in Persian].

Farrokh, Mehdi (1991), **Kabul Sitters**, Kabul: Institute of Research and Cultural Studies, [in Persian].

Foco, Michel (2010), **Sociology of Michel Foco**, Abbas Mohammadi Asl, Tehran: Gol Azin, [in Persian].

Ghorbani, Ron, Javad, Behzad (2014), **Political Education**, The World of Economics, [in Persian].

Ghubar, Mir Gholam Mohammad (1987), **Afghanistan in the Path of History**, 3rd Edition, Kabul: Enqlab, [in Persian].

Giddens, Anthony (2022), **Consequences of Modernity**, Mohsen Salasi, Tehran: Center, [in Persian].

Giddens, Anthony (2022), **Consequences of Modernity**, Mohsen Salasi, Tehran: Center, [in Persian].

Gray, Phillip (2007), "Political Theology & Theological of Politics: Carl Schmitt & Medieval Christisn Political Thought", **Humanitas**, Vol. 20, No. 1/2, pp. 175-200 (doi:10.5840/humanitas2007201/210)

Grigorian, Vartan (2009), **The Emergence of New Afghanistan**, Ali Alami Kermani: Erfani, [in Persian].

Haangar, Hamid (1979), **A Historical Look at the Contemporary Literature of Dari**, Kabul: De Afghanistan Kalani, [in Persian].

Habibi, Abdul Hai (1967), **Brief History of Afghanistan**, Kabul: Government Press, [in Persian].

Habibi, Abdul Hai (1993), **Constitutional Movement in Afghanistan**, Qom: Ehsani, [in Persian].

Javadan (2014), **Afghanistan, The Place of Battle Between Tradition and Modernity**: The House of News & Views, [in Persian].

Kashtmand, Sultan Ali (2002), **Memories, Political Notes & Historical Events**: Kabul: Rah Pargam Publications [in Persian].

Lawrence, Kahun (2013), **From Modernism to Postmodernism**, Abdul Karim Rashidian, Tehran: Ney, [in Persian].

Mashouf, Mir Mohammad Yaqub (2013), **The Course of Intellectual Movement in Afghanistan**, Kabul: Saeed, [in Persian].

Moghadam, Khalilullah (1999), **Basics of Political Ideas**, Tehran: Tehran publication, [in Persian].

Mosavi, Said Mohammad Taghi (2017), **Intellectualism in Afghanistan**, Tehran: Jameh Shenasan, [in Persian].

Najafzadeh, Mehdi and Reza Sarhadi (2023), "Absent Leviathan and the Fall of the Republic: An Examination of Democratization Failures in Afghanistan (2001-2021)", **Central Eurasia Studies**, Vol. 2, No. 32, pp. 323-347, (doi: 10.22059/jcep.2024.369756.450186) [in Persian].

Naseri, Abdul Majid (1992), **Reform Movement Background in Afghanistan**, Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute, [in Persian].

Nawid, Senzel (2009), **Religious Reactions & Social Developments in Afghanistan** (Amanullah Khan Period), Naeem Mujaddi, Herat: Ahrari [in Persian].

- Olesen, A. (1995), **Islam and Politics in Afghanistan**, London: Psychology Press.
- Rasouli, Yasin (2006), **Tradition's Response to Secularism in Afghanistan**, Tehran: Irfan, [in Persian].
- Rone, Mahsa and Arwinpoor Tajudding (2022), "The Role of Sufi Leaders in Contemporary Afghanistan Politics from the Perspective of Political Sociology", **Central Eurasia Studies**, Vol. 15, No. 2, pp. 199-222, (doi: JCEP-2023.338372-450054), [in Persian].
- Sajadi, Abdul Qayum (2001), **Political Sociology of Afghanistan**, Qom: Bostan Kitab Institute, [in Persian].
- Sakhavarz, Bashir (2007), **Tarzi and Siraj al-Akhbar**, Tehran: Irfan, [in Persian].
- Sanarian, Eliz (2005), **Women's Rights Movement in Iran, Rise, Decline & Repression from 1280 to 1357 Revolution**, Noushin Ahmadi Khorasani: Tehran: Akhtaran, [in Persian].
- Schmidt, Karl (2014), **The Political Matter**, Translation: Rasul Namazi, Yashar Jirani Tehran: Phoenix, [in Persian].
- Shaygan, Dariush (2001), **New Enchantment, Forty-Piece Identity & Mobile Thinking**, Fateme Valiani, Tehran: Farzan Rooz, [in Persian].
- Shujaei Zand, Ali Reza (1998), **The Religious Legitimacy of the State and the Political Authority of Religion**, Qom: Tebian, [in Persian].
- Skinner, Quentin (2002), **Visions of Politics**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tabesh Heravi, Sahadat Meluk (2010), **Political Sociology of Afghanistan**, Herat: Amiri, [in Persian].
- Tanin, Zaher (2005), **Afghanistan in the 20th Century**, Tehran: Mohammad Ebrahim Shariati-Afghanistan, [in Persian].
- Tanin, Zahir (2004), **Afghanistan in the 20th Century**, Tehran: Irfan, [in Persian].
- Tanin, Zahir, (2006), **Afghanistan in the 20th Century**, First Edition, Tehran: Irfan, [in Persian].

Weber, Max (2019), **Protestant Ethic & Spirit of Capitalism**, Abdol Maboud Ansari, Tehran: SAMT, [in Persian].

Zahmatkesh, Hossein and Amanullah Shafaei (2015), "Intellectual-Political Rheology of Sufism in Afghanistan", **Central Eurasia Studies**, Vol. 7, No. 2, pp. 251-271, (doi: 10.22059/JCEP.2015.56849) [in Persian].